

KATARINA LUNDIN ÅKESSON

Negationsbruket i *Den poetiska Eddan*

1 Inledning

I fornisländsk diktning finns det, precis som i de flesta moderna språk, inte bara olika (typer av) negationer utan även olika möjligheter över huvud taget att negera satser och fraser. I fokus för denna artikel står negationsbruket i texten *Den poetiska Eddan*; innehållet i en sats negeras här på ett antal olika mer eller mindre reglerade sätt, och variationen är stor. Syftet med artikeln är att studera de negerade satserna med avseende på och utgångspunkt i frekvensen för de olika negationerna. En sådan undersökning gör det sedan möjligt att diskutera exempelvis huruvida valet av negation kan antas vara direkt kontextberoende — semantiskt eller syntaktiskt — eller om ett sätt att negera eventuellt valts bort till förmån för ett annat av metrisk skäl. En ungefärlig datering av *Eddadikt*erna, främst efter Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997), ger mig också möjligheten att utifrån detta säga något om negationens utveckling och se vilka negationer som var aktuella vid tidpunkten för de olika dikternas nedskrivande. I förlängningen av ett sådant resonemang skulle negationsbruket även kunna användas som diskussionsunderlag för dikternas inbördes tillkomstordning; jag visar ett sätt som skulle kunna utgöra grund för ett sådant resonemang.

Efter en genomgång av material och metod följer ett relativt utförligt avsnitt om de olika möjligheterna att negera fraser och satser i *Den poetiska Eddan*. Här redogör jag också för etymologin hos negationerna eftersom denna ligger till grund för kategoriseringen av desamma. Därefter analyserar jag negationerna i *Den poetiska Eddan* och fokuserar på intressanta drag, både för verket som helhet och för dess olika delar.

1.1 Den poetiska Eddan

Islands tidigaste diktning delas vanligen in i eddadiktning och skalde-diktning, även om det inte är helt vattentäta skott dem emellan (Hall-

berg 1962:1, Kristjánsson 1997:83). För eddadiktningens del antogs det länge att islänningen Sæmundr Sigfússon (1065–1133) hade skrivit en stor och märkvärdig Edda, och detta antagande baserades främst på det faktum att man hittat ett manuskript med många eller i alla fall några dikter ur denna äldre Edda, dikter som Sæmundr ansågs ha skrivit. När Snorri Stúrlusson sedan skrev sin Edda skulle han ha refererat och citerat ur Sæmunds Edda. Förespråkarna för denna teori har dock numer fått ge vika sedan man kunnat konstatera att dikterna i manuskriptet kommit till under olika tidsperioder, och många av dem har daterats till en tidpunkt till och med före Sæmunds födelse. Namnet på verket, *Sæmunds Edda* (*Edda Sæmundi multiscii*), har under alla omständigheter levt kvar i viss utsträckning, även om den vanligaste benämningen på diktverket är *Den poetiska Eddan* (se t.ex. Kristjánsson 1997: 25 f.).

Forskare är numer relativt eniga om att eddadikternas tillkomst sträcker sig över en så lång tidsperiod som 500 år, nämligen från ca 800 till ca 1300 (Hallberg 1962: 24). Den bakre gränsen har valts eftersom de stora fonologiska förändringarna (exempelvis synkoperingen) då var genomförda, något som hävdas av exempelvis Jónsson (1920: 41), men enligt Kristjánsson (1997: 28) är ett nyare antagande att dikterna även kan ha tillkommit tidigare än 800. Åsikterna om åldern för enskilda dikter går än mer isär än åsikterna om *terminus ante* och *terminus post quem*; exempelvis dateras dikterna rent generellt tidigare av Jónsson (1920: 67), medan Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) förespråkar ett längre tidsspänn och ett senare sista datum. Eftersom de två senare är relativt överens om den inbördes ordningen dikterna emellan utgår jag i diskussionen främst från deras datering.

Till de äldsta dikterna i *Eddan* hör *Hymðismál*, *Atlakviða* och *Gudrúnarhvöt* (Kristjánsson 1997: 35; 65; 73). Även *Völuspá* är gammal och citeras ofta i de andra dikterna, enligt både Hallberg (1962: 25; 32) och Kristjánsson (1997: 40; 44); texten anses knappast vara äldre än från 900-talet eller från före år 1000. De tre dikterna *Grimnismál*, *Vafðrúðnismál* och *Alvíssmál* kompletterar *Völuspá*, vilket medför att dessa torde vara yngre. Även *Skírnismál* och *Völundarkviða* ger ett ålderdomligt intryck (Hallberg 1962: 53; 56), medan *Hymiskviða* innehåller kenningar och andra skaldeelement som pekar på att det inte är en så gammal dikt (Kristjánsson 1997: 39). Även *Gripisspá* anses vara en ung dikt, eventuellt från 1220-talet, och föregår i nämnd ordning *Reginismál*, *Fáfnismál* och *Sigrífumál* (Hallberg 1962: 67, Kristjánsson 1997: 55). Till de yngre dikterna hör också, i förmodad tillkomstordning, *Helreið Brynhildar* och

Oddrúnargrátr (Kristjánsson 1997: 63 f.). Jónsson (1920) för ett liknande resonemang men skiljer sig ibland från både Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997). Jag återkommer till dateringen av dikterna längre fram i artikeln.

1.2 Material

Jag har valt att använda Neckels utgåva av eddadikterna, *Edda. Die Lieder des Codex Regius* (1962 [1914], omarbetad av Kuhn). Codex Regius har daterats till slutet av 1200-talet, men olika typer av skrivfel pekar på att detta berömda manuskript är en avskrift av ett äldre original som gått förlorat (Hallberg 1962: 26, Kristjánsson 1997: 26). Neckel säger sig ha lagt stor vikt vid språkformen i källtexten i Codex Regius för sin utgåva och utvunnit de språkliga normerna ur själva huvudhandskriften (Neckel 1962: v). Det är de dikter som återfinns i Codex Regius som behandlas i föreliggande arbete, vilket betyder att vissa av dikterna i Neckels utgåva inte tas upp till diskussion. För det första kommer inte de dikter att diskuteras som Neckel placerat under rubriken "Anhang" — *Baldrs draumar*, *Rígsþula*, *Hyndlolióð*, *Grottasöngur*, *Hunnenschlachtlied* och *Hildibrands sterblied* — eftersom dessa eddadikter och brottstycken inte återfinns i Codex Regius. För det andra utesluts de brottstycken ur Snorres Edda och *Völsungasaga* som Neckel placerat sist i sin framställning. Totalt omfattar materialet i och med detta 29 dikter. Se Bilaga 1 över inkluderade dikter med tillhörande förkortningar i slutet av artikeln.

En annan restriktion gäller vilka delar av dikterna som kommer att analyseras. Jag fokuserar på de stycken i *Den poetiska Eddan* som är uteslutande poetiska och tar alltså inte hänsyn till eventuella negationer i de längre eller kortare narrativa partier som är insprängda i, inleder eller avslutar flertalet dikter. I analogi med detta behandlar jag inte heller de dikter som endast utgörs av prosatext, nämligen *Frá dauða Sinfjötla* och *Dráp Niflunga*. Eftersom poesi och prosa inte lyder under samma regler varken för syntax eller metrik är en renodling av ett fält i taget att föredra.

Det har angivits flera olika orsaker till att man kan hitta poesi varvat med prosa i så stor utsträckning i *Den poetiska Eddan*. En av de troligare antas vara att berättelserna i den muntliga traditionen framfördes på vers och att nedskrivaren kände till hela legenden men att han nöjde sig med att återberätta de viktigaste delarna ur denna och sedan fylla luckorna med prosatext. Denna förklaring har stöd i det faktum att många strofer

innehåller direkt anföring, medan prosa i större utsträckning används för de rent narrativa delarna (Kristjánsson 1997: 49).

1.3 Metod

För negering av satser och fraser finns det olika möjligheter, i moderna såväl som i äldre språk. Negationens placering avgör ofta betydelsen hos en sats som helhet, och rent generellt kan det negerande elementet sägas höra samman med antingen ett enstaka element i satsen eller med en hel nexusförbindelse (se bl.a. Jespersen 1924: 329 f., Teleman m.fl. 1999[2]: 429–34; 665). I det förra fallet rör det sig exempelvis om negerande prefix eller ett adverb motsvarande 'inte' som placeras precis före det ord som ska negeras; i det senare fallet kan det negerande adverbet också vara attraherat till satsens verb i form av exempelvis en partikel. Den generella tendensen är enligt Jespersen (1924: 329 ff.) att man i första hand använder nexusnegationer/satsnegeringar, d.v.s. fokuserar på predikatsledet i satsen.

I detta arbete undersöker jag olika former av negerande adverb, eftersom det är i den kontexten man hittar den största variationen såväl lexikalt som strukturellt, då vissa av negationerna i fornisländska är enklitiska partiklar medan andra är fristående. Som en följd av detta har jag uteslutit negerande verb som exempelvis *neyta* ('säga nej'/'säga att inte') även om också detta resulterar i ett negerat satsinnehåll. De negationer som snarast är att betrakta som substantiviska eller pronominella är å andra sidan medräknade, medan jag har valt att utesluta uttrycket för 'ingenting', *eyvito*, eftersom ordet bara förekommer vid ett tillfälle.

Efter en genomgång av de aktuella adverbena fokuserar jag på de kategorier som ur olika synpunkter är mest intressanta för en diskussion om negationerna i de olika dikterna. Jag kommenterar också intressanta drag som negationerna i *Den poetiska Eddan* uppvisar över lag samt förhållandet mellan negationerna och den förmodade dateringen av dikterna.

2 Negationerna i *Den poetiska Eddan* — en teorigenomgång

Eythórsson (1995: 189) hävdar att *Den poetiska Eddan* relativt väl representerar fornnorska rent syntaktiskt, förutsatt att man har textens poetiska natur i minne. I följande avsnitt går jag igenom de olika negationer som förekommer i *Den poetiska Eddan*, med störst tyngdpunkt lagd vid

negationerna *-at*, *né* och *-gi* med olika stavningsvarianter, men även den med *né* besläktade negationen *nema* presenteras. Det är främst *-at* och *-gi* som uppvisar variation i stavning, och denna variation kan förklaras med negationens fonologiska omgivning (varom mer nedan). Det är viktigt för kategoriseringen av negationerna och därmed för resonemanget kring negationsbruket att deras respektive etymologi och relation sinsemellan är klargjorda.

Negationsmarkören *-at* förekommer nästan uteslutande i fornisländska texter, d.v.s. den period som ungefär omfattar åren 800 till 1100; i prosa från 1100- till 1300-talet finns inga belägg för denna negation, utan satsnegation uttrycks istället med adverb som *eigi* (Eythórsson 1995: 218). Inget liknande uttalande finns dock om poesi, där *-at* är relativt frekvent. Eftersom en del av edda- och skaldepoesin där *-at* förekommer skrevs i Norge innan Island befolkades (även om denna poesi finns bevarad i isländska manuskript) verkar man kunna fastställa ett västnorskt ursprung; i östnorska finns inga belägg för *-at* (Eythórsson 1995: 217 f.). Det negerande suffixet *-at* förekommer även i kortformerna *-a* och *-t*, och i viss fonologisk omgivning uttrycks negationen med *-að/-ð*, se exempel (1) där det negerande elementet visas i fetstil. Försättningsvis kommer jag inte att skilja mellan dessa stavningsvarianter utan refererar till dem alla som *-at*. Alla citatöversättningar är hämtade från *Eddan. De nordiska guda- och hjältesångerna* av Erik Brate (femte upplagens sjätte tryckning). Beteckningen '[–]' i glossningen betyder att ordet inte har något direkt betydelseinnehåll och därför inte översätts. De substantiv som inte har någon kasusmarkör står i nominativ.

- (1a) Ertattu,   Hjorvarðr,   heilráðr   konungr (Hhv. 10)
       är+NEG+du   Hjorvarðr   insiktsfull   konung
       "En insiktsfull konung, är du ej, Hjorvard"
- (1b) era   mér   gullz   vant (Skm. 22)
       är+NEG   mig.DAT   guld+GEN   saknat
       "gold mig ej fattas"
- (1c) því   allir   menn   urðot   iafnspakir (Háv. 53)
       därav   alla   män   blev+NEG   lika-visa
       "Ej samtliga män fingo samma visdom"
- (1d) Fóroð   lengi,   áðr   liggia nam
       färdades+NEG   länge   förrän   ligga [–]
       hafr   Hlórríða   hálf dauðr   fyrir (Hym. 37)
       bock   Loke.GEN   halvdöd   framför
       "Ej länge de färdades, förrän Lorrides bock halvdöd föll framför kärran"

I äldre ordböcker och andra uppslagsböcker varvas benämningen 'partikel' med 'suffix' och andra uttrycksätt, och i moderna termer kan *-at* lämpligen beskrivas som ett negerande, enklitiskt verbalsuffix. Negationen *-at* har utvecklats ur *eitt*, tidigare *æitt*, som i mindre betonad ställning blev *at*. Som negation är *-at* obligatoriskt klitiserat på verbet, och inget led kan träda emellan verbet och det negerande elementet. I tidigare språkskeden hörde *-at* samman med det negerade *né* — eller egentligen *ne*, se nedan — men med tiden har i regel detta *né* fallit bort. Eythórsson (2002:194) påpekar att *-at* var en produktiv negationsmarkör under en period utan ett föregående *ne* och uppträdde då tillsammans med finita verb (inklusive imperativer). Negationsmarkören *-at* fanns både i poesi och prosa. Eythórsson (1995:219) visar att *-at* ofta uppträder i en halvstrof men är ovanligt inuti en rad eller i slutet av en halvstrof. Detta torde hänga samman med det faktum att en stor andel strofer och halvstrofer har verbet initialt och därmed ger *-at* en naturlig tidig placering i satsen.

I forngermanska språk användes negationen *ne* (*ni*) 'inte' för att uttrycka såväl satsnegering som frasnegering, även om dess utbredning enligt Eythórsson (1995: 211 ff., 2002: 193) var mycket begränsad redan under den tidsperiod som går under beteckningen 'Old Norse', i denna framställning benämnd 'fornnorska', och sträcker sig ungefär fram till och med 1100-talet. *Ne* kan jämföras med latinets *ne* i ord som *nescio*, 'jag vet inte'. Som satsnegation står *ne* direkt före det finita verbet, se exempel (2).

- (2) sól þat né vissi, hvar hon sali átti (Vsp. 5)
sol det inte visste var hon salar ägde
 "Solen ej visste, var salar hon hade"

Eftersom *ne* endast finns i edda- och skaldediktning och inte i prosa från samma tidpunkt anses det vara en arkaism redan i fornnorska (Eythórsson 1995: 215, 2002: 193 f.); dikter tenderar att bevara former och konstruktioner även när dessa förlorat sin produktivitet och försvunnit från andra textformer. Medan *ne* fortfarande var en produktiv form kunde det optionellt stå tillsammans med det klitiska elementet *-at* eller *-a* (eller *-t/-ð* efter vokaler, se ovan), som i sin tur är klitiserat på verbet, se exempel (3). I detta avseende påminner alltså negationsmarkeringen i fornnorska mycket om de olika sätt att negera som idag återfinns i romanska och slaviska språk där två mer eller mindre partikelliknande element ofta samarbetar om att ge ett uttryck ett negerat innehåll (se

exempelvis Zanuttini 1997)¹. Fritzner (1954, 1: 802) påpekar att kombinationen av de båda negationen *ne* och *-at* är vanlig just i eddadikter. Distributionen av dessa negationsmarkörer visar att de inte är synkrona i fornnorska, något jag återkommer till.

- (3) þviat ofdryccia veldr alda hveim
 eftersom överflöd+dryckenskap vällar alla+GEN vem
 er síns mælgj **ne** manað (Ls. 47)
 [-] sitt.GEN tal **inte** betænka+NEG
 "ty dryckenskap driver envar att ej tänka på vad han talar"

Att *-at* var optionellt under en period står klart eftersom *ne* och *ne -at* förekommer i samma text, exempelvis i *Locasenna* (Eythórsson 1995: 216, 2002: 194), se Tabell 2. Enligt Eythórsson (1995: 217) kom *ne* i fornnorskan redan tidigt att stå tillbaka för *-at* som blev den produktiva negationen och återfanns utan ett föregående *ne*; *-at* blev således den produktiva formen om än inte för så lång tid. I och med detta utökade *-at* sitt spektrum av möjliga positioner från satsinitialt till icke-satsinitialt samt började förekomma i fler typer av satser än tidigare (Eythórsson 2002: 197 ff.). Angående *ne* påpekar Eythórsson vidare att denna negation aldrig förekommer initialt i en sats medan inga sådana restriktioner finns för *-at* som suffigerat till ett satsinitialt verb. I sammanhanget bör påpekas att benämningen 'satsinitialt' får något olika innebörd i de båda fallen. För *ne* gäller rent bokstavligt att denna negationsmarkör inte kan stå initialt, medan ett satsinitialt *-at* givetvis föregås av ett verb eftersom *-at* med nödvändighet är klitiserat till ett sådant led.

Né är att jämföra med latinets *neque* 'och inte' och hör vanligen samman med någon form av negerande element i föregående sats, oavsett position (Fritzner 1954, 1: 802). Att *ne* förlorade sin möjlighet att inta en satsinitial position medan *né* fortfarande kunde inneha en sådan förklaras med att regeln som säger att slutvokaler i enstaviga ord i fornnorska förlängdes kom att aktualiseras senare än förlusten av obetonade stavelser i satsinitiala positioner. Slutligen försvann *ne* helt och hållet från det

¹ Några exempel visas i exempel (1) där det negerande elementet är markerat med fetstil. Exempel (1a) illustrerar Carcare, från Zanuttini (1997: 22), och exempel (1b) illustrerar Cairese, från Zanuttini (1997: 25):

- (1a) U   **n**   me   **n'a**   vist   nisciün.
 s.cl. *neg*   *me*   *neg'has*   *seen*   *no-one*, "Nobody has seen me."
 (1b) U   **min**   sent   **nent**.
 s.cl. *me-neg*   *hers*   *neg*, "He doesn't hear me."

talade (!) språket, och satsnegation kom att uttryckas med *-at* eller *eigi* (Eythórsson 1995: 223).

Eddautgivarna Lüning (1859) och Bugge (1867) skiljer mellan *né* och *ne* medan Sijmons (1888), Hildebrand (1904), Briem (1968) och Neckel (1968 [1927b]) genomgående använder *né*. Inte heller Egilsson (1966) skiljer mellan *né* och *ne* i *Lexicon Poeticum*, och i Neckels kommentar kallar han i sin tidigare utgåva (Neckel 1927a: 150) *ne* för partikel och *né* för konjunktion medan båda refereras till som partiklar i den senare utgåvan (Neckel 1968: 125). Mot bakgrund av detta och med tanke på syftet med denna artikel torde föreliggande undersökning kunna genomföras utan att någon åtskillnad görs mellan *né* och *ne*. Variationen mellan *ne*, *-at* och kombinationen av dessa — och därmed den icke-synkrona användningen av dem — fångas i vilket fall som helst, och *né* liksom *ne* ger satsen ett negerat innehåll. Jag begränsar mig därför till att skilja mellan *né* och *ne* — i görligaste mån — endast när detta av någon anledning är relevant för en enskild dikt.

Situationen kompliceras enligt Eythórsson (1995: 221) ytterligare av det faktum att flera nedskrivare (och, som visats, senare utgivare) inte gjorde någon skillnad mellan de båda negationerna. I flera fall är det dessutom inte så enkelt att avgöra huruvida det rör sig om partikeln *ne* eller konjunktionen *né*, och man får förlita sig på kontexten, som stundom men inte alltid kan fälla avgörandet. Detta skulle medföra att en undersökning som skiljer mellan *ne* och *né* eventuellt inte blir helt tillförlitlig. I följande exempel (4) illustrerar dock Bugge (1867) klart skillnaden i bruket av *né* och *ne*.

- (4) Önd þau ne áttu, óð þau ne höfðu,
 anda.ACK de inte ägde, sjálsliv.ACK de inte hade,
 á né læti, né litu góða (Vsp. 18)
 livsvärme.ACK inte åtbörder, inte utseende.ACK gott
 "Ande de ej ägde, omdöme ej hade, ej livssaft, ej läte, ej livlig färg"

Besläktat med *né* är *nema* som egentligen betyder 'undantagen'/'med mindre'/'om inte' och alltså inte fungerar som negationsmarkör på exakt samma sätt som *né* och *-at*, även om *nema* uppvisar semantiska såväl som satsstrukturella likheter med *né*. Hur satser med *nema* konstrueras illustreras i exempel (5).

- (5) hann engi maðr aptr um heimtir,
 den.ACK ingen man tillbaka [-] hämtar

nema hánom fœri Freyo at qvæn (Prk. 11)
 om- inte honom.DAT före Freja.ACK till hustru
 "Ingen densamma återhämtar, om ej Freja till honom han för som hustru."

Till skillnad från *né* och *-at* är det enklitiska *-gi* (i viss fonologisk omgivning *-ki*) ett negerande suffix som klitiseras på substantiv, adverb eller pronomen men aldrig på verb; *-gi* kan även suffigeras till adjektiv, men eftersom den konstruktionen inte finns i *Den poetiska Eddan* avstår jag från att exemplifiera den. Konstruktioner med *-gi* illustreras i exempel (6).

(6a) úlfgi hefir oc vel, er i bõndom scal
 ulv+NEG har också väl som i band.DAT skall

bíða ragna rǫcrs (Ls. 39)
 invänta ragnarök.ACK

"Ej heller ulven har det bra, som bunden skall i bojor ragnarök bida."

(6b) þeygi mun vár for aumlig vera (Sg. 69)
 dock+NEG skall vår färd.DAT eländig vara
 "ej skall vår färd vanheder giva"

(6c) hann engi maðr aptr um heimtir (Prk. 11)
 den.ACK ingen man tillbaka [-] hämtar
 "Ingen densamma återhämtar"

Tillsammans med pronomen, substantiv och adverb har *-gi* gett upphov till nya ord vars anknytning till negationen *-gi* numer inte är helt genomskinlig: *ævi*, *æ* och *ævagi* är alla relaterade till *-gi*, där *ævagi* är en sammansättning av *æva* och negationen *-gi* (Egilsson 1966: 656). Substantivet *ævi* betyder 'liv' eller 'utsträckning i tid' med *æva* som genitivform i pluralis. Placeringen av *æva* har varierat; ursprungligen stod ordet efter en negation för att sedan komma att placeras före. Slutligen kom det negerande ledet att överföras till *æ* som därmed även utan ett suffigerat *-gi* fick negerande betydelse. I *æva* och *æ* har således det negerande suffixet *-gi* fallit bort med påföljden att den negerande betydelsen kommit att inkluderas i ett element som ursprungligen inte alls är negerat. När det gäller *æ* uppstår således en märklig situation eftersom ordet dels har behållit sin funktion som adverb med betydelsen 'alltid', dels har fått den direkt motsatta tilläggsbetydelsen 'aldrig'. Jespersen (1924: 336) påpekar dock att det rent generellt är vanligt att negationer förstärks genom tillägg av ord med betydelsen 'alltid' och även att ett ord kan övergå från positiv till nega-

tiv innebörd när ett relativt svagbetonat negerande element faller bort, se även Zanuttini (1997: 11 ff.). Utvecklingen av *æ* torde vara ett typ-exempel på detta.

Adverbet *eigi* kommer ursprungligen av **ne-ei-gi*, alltså egentligen 'icke i någon tid', där negationen fallit bort och 'ej' ensamt kom att representera den negerande betydelsen. Användningen av *eigi* illustreras i exempel (7). Eythórssón (2002: 195) påpekar att en negation som *eigi* var ett nödvändigt komplement till *-at* eftersom *-at* bara användes tillsammans med finita verb och imperativer; adverbet *eigi* stod tillsammans med icke-finita verb men kunde även användas tillsammans med finita verb (som då inte hade någon klitisk negationsmarkör).

- (7) Hirð **eigi** þú Høgna reiði,
bekymra inte du Hogne.GEN vrede.ACK
- né illan hug ættar þinnar! (HH. II 18)
inte illasinnad hág.ACK ätt.GEN din.GEN
- "Värda dig icke om vreden hos Hogne eller oviljan hos ätten din!"

Pronomenet *engi* 'ingen' är en förkortning av *ennigi*, ett indefinit pronomen sammansatt av nominativformen i maskulinum *einn* och det negerande suffixet *-gi*, se exempel (8). I Fritzner (1954, I: 309) kan man läsa att ordets första del därmed borde vara underkastad den kasusböjning som ordets ställning i satsen medför, medan den andra delen däremot skulle förbli oförändrad. Det är dock endast dativ neutrum singularis *einugi* och eventuellt nominativ maskulinum singularis *einngi* som exemplifierar detta. I övriga böjningsformer har pronomenet antagit andra böjningsmönster som mer eller mindre avviker från dem man anser ha varit de ursprungliga och uttrycks vanligen med *engi* oavsett kasus.

- (8a) hann **engi** maðr aptr um heimtí (fir. 11)
den.ACK ingen man tillbaka [-] hämtar
- "Ingen densamma återhämtar"
- (8b) Mann veit ec **engi** fyr moldan ofan (Grp. 22)
man.ACK vet jag ingen för jorden ovan
- "Ovan jord ingen jag vet"

Ett ytterligare exempel på *-gi* som lexikaliserat finner man i *ekki* — i Neckels utgåva genomgående stavat *ecci* — som kommer av *etki*, *et* ('ett') + det negerade suffixet *-gi* (Hellquist 1957: 397), se exempel (9).

- (9) engi þat veit, at hann ekki kann (Häv. 27)
 ingen det vet at han ingenting kan
 "ingen vet, att han intet kan"

Ekki är nominativ och ackusativ neutrum singularis till 'ingen' (*engi*, jfr ovan). Hellquist (1957: 397) påpekar att ordet uppträder i de nordiska språken i början av 1500-talet och alltmer tränger undan *ei*, medan Egilsson (1966: 109) anger att *ekki* som negation har sitt första belägg på 1100-talet. I dikter som daterats till äldre tid än så antas *ekki* vara ditskrivet istället för *eigi* av avskrivaren; metriken talar för att så kan vara fallet.

Ytterligare exempel på *-gi* som ursprung för nya, självständiga ord utgör *vætki* och *mangi*. *Vætki* är ett feminint substantiv som betyder 'inte ett väsen', nämligen *væt* + *-gi*. Ordet assimileras sedermera till *vékki* och vokalen förkortas till *vekki* med betydelsen 'icke väsen' eller 'ingenting'/'intet' (Egilsson 1966: 611). Ordet finns inte med i Fritzner (1954, III). *Mangi* betyder 'ingen' och kommer av *man* + *-gi* 'inte en man'. Funktionen är densamma som hos *engi* ovan.

Genomgången ger vid handen att det inte är alldeles enkelt att rättvisande kategorisera negationerna i *Den poetiska Eddan*. I följande avsnitt går jag igenom och motiverar de kategorier jag har valt att arbeta med innan jag presenterar resultatet av frekvensanalysen och diskuterar detta.

3 Negationerna i *Den poetiska Eddan* — en klassificering

För kategoriseringen av de olika negationerna kan man inledningsvis konstatera att *-at* med tillhörande stavningsvarianter utgör en klass (I). Negationerna *né* och *ne* får tillsammans utgöra en andra grupp (II), liksom *nema* en tredje (III).

När man sedan går över till *-gi* är kategoriseringen långt från lika klar; *-gi* kan som påpekats suffigeras till olika ordklasser, medan *-at* endast kan utgöra negationssuffix till ett verb liksom även *né* och *nema* är bundna till verbet i satsen. Vidare har *-gi* men inte de andra negationsmarkörerna gett upphov till nya lexikonord, d.v.s. ord där negationen smält samman med eller inkorporerats i huvudordet. En sådan utveckling torde också vara möjlig för *-at* som ju också suffigeras, men ur denna negation har inte uppstått några motsats- eller negationsverb som nått status som egna ord.

Det faktum att *-gi* kan suffigeras till flera ordklasser torde medföra att det totala antalet belägg för denna negation blir större än för de andra negationerna, vilket i sin tur skulle kunna resultera i missvisande siffror i undersökningen som helhet. Av den anledningen verkar det finnas skäl att i någon mån göra skillnad mellan de olika ord som innehåller *-gi*. Jag väljer att låta de ord som etymologiskt i någon mån har sitt ursprung i *-gi* men som numer utgör egna lexikonord bilda egna undergrupper, (1va)–(1vd). För att kunna göra en sådan kategorisering måste man även ta hänsyn till hur ordet kom att utvecklas och vilken nuvarande funktion det har.

Till den första av dessa grupper, (1va), räknar jag ord som *æ*, *æva* och *ævagi* tillsammans med *eigi*, *ei* och *ey*. Dessa ord är relaterade till *-gi* och består av ett substantiv kombinerat med detta suffix — oavsett om *-gi* sedan fallit bort — men fungerar som egna negationer i form av adverb. Det substantiv som utgör ordets kärna är dessutom tidsrelaterat. Till denna grupp räknas också *aldri* och *aldrigi*.

Negationsmarkör sammansatt av *-gi* och ett pronomen räknar jag till en annan underavdelning (1vb), i vilken grupp exempelvis *hvergi*, *ecci*, *engi* och *hitki* inkluderas. Alla ord i grupp (1vb) används fortfarande som någon form av negerande pronomen. Av samma typ och därmed utgörande ytterligare en grupp (1vc) är de sammansättningar av *-gi* och ett substantiv som kommit att utgöra egna lexikonord, nämligen ord som *vætki* och *mangi*.

Ordet *beygi* är sammansatt av ett adverb och en negation med en konjunktion som resultat och bör således kategoriseras annorlunda än orden i grupperna (1va)–(1vc). *beygi* får utgöra en egen grupp (1vd). Angående ordets ursprung finns det för övrigt två olika uppfattningar: det rör sig antingen om adverbet *þó* + *eigi* som tillsammans bildar en konjunktion (Fritzner 1954, III: 1016), eller om pronomenet *þau* + negationen *-gi*, och som sådant skulle det vara genitiv pluralis för *þatki*, 'icke det' (Egilsson 1966: 637). Eftersom Egilsson också påpekar att ordet oftare får endast nekande betydelse väljer jag att tolka det som adverb + negation.

Kvar blir därmed en grupp av ord som är sammansatta av ett substantiv (eller i något enstaka fall ett pronomen) och negationen *-gi*, men där denna sammansättning inte blivit fast eller kommit att utgöra ett eget lexikonord utan där bara grundsubstantivet återfinns i lexikon, d.v.s. uppträder utan *-gi*. Denna grupp skiljer sig från de övriga och går under benämningen (1ve). Exempel på ord som inkluderas i grupp (1ve) är *úlfgi* och *sialfgi*; *úlf* 'ulv' och *sialf* 'själv' finns i lexikon men inte som sammansatt med det negerande elementet.

Inför frekvensgenomgången får vi alltså 4 stora grupper av negationer där den fjärde gruppen har 5 undergrupper. Indelningen illustreras i Tabell 1.

Tabell 1. Kategoriseringen av negationer i Den poetiska Eddan.

Grupp	Negation	Exempel	Kommentar
(I)	-at		-at klitiseras på ett (finit) verb.
(II)	ne, né		
(III)	nema		
(IV)	-gi		-gi-gruppen har 5 underkategorier.
(IVa)		<i>ævagi, æva</i>	substantiv + -gi = adverb
(IVb)		<i>engi, hvergi</i>	pronomen + -gi = pronomen
(IVc)		<i>vætki, mangi</i>	substantiv + -gi = substantivt
(IVd)		<i>þeygi</i>	adverb + -gi = konjunktion
(IVe)		<i>úlfgi, sjalfgi</i>	substantiv + -gi · lexikonord

Jag anser att denna kategorisering kan säga en hel del om negationsbruket i *Den poetiska Eddan*, även om man eventuellt kunde ha gått till väga också på något annat sätt. Genom att dela in användningen av -gi i undergrupper vill jag försöka eliminera eller åtminstone kunna förklara en eventuell högre frekvens hos denna negation som ett resultat av att den kan klitiseras till fler än en ordklass.

4 Negationerna i *Den poetiska Eddan* – en kommenterad frekvensgenomgång

I detta avsnitt diskuterar jag fördelningen av negationerna i *Den poetiska Eddan* som presenteras i Tabell 2 enligt de olika kategorierna i Tabell 1. I Tabell 2 presenteras förutom -at, né (ne), nema och -gi i den sjätte kolumnen de förekomster som finns av ne och -at i kombination. I kolumnen längst till höger anges det antal strofer dikten innehåller för att ge en ungefärlig uppfattning om dikternas omfattning. *Hávamál* och *Atlamálin grœnlenzco* är de klart längsta dikterna med 164 respektive 105 strofer; relativt långa är också *Sigurðarkviða hin scamma* (71 strofer), *Völuspá* (66 strofer), *Locasenna* (61 strofer) och *Hárbarðzlióð* (60 strofer). I sammanhanget ska man ha i åtanke att de dikter som är skrivna på versmåttet *fornyrðislag* innehåller fler ord per strof än de som är skrivna på *ljóðahátt* (se avsnitt 5), men *Hávamál*, *Atlamálin grœnlenzco*, *Sigurðarkviða hin scamma*, *Völuspá*, *Locasenna* och *Hárbarðzlióð* är under alla omständigheter de längsta dikterna.

Tabell 2. Negationerna i Den poetiska Eddan.

Dikt	-at	<i>né</i>	<i>nema</i>	-gi	<i>né -at</i>	Totalt	Strofer
Vsp.	1	11	—	5	—	17	66
Häv.	39	20	10	50	1	119	164
Vm.	3	1	1	3	—	8	55
Grm.	2	3	1	3	1	9	54
Skm.	4	6	1	7	—	18	42
Hrbl.	7	1	3	6	—	17	60
Hym.	5	1	1	2	1	9	39
Ls.	19	9	3	17	5	48	65
?rk.	1	2	3	4	—	10	32
Vkv.	10	5	2	2	—	19	41
Alv.	4	—	—	2	—	6	35
HH.	6	1	3	4	—	14	56
HHv.	6	3	1	8	—	18	43
HH.II	14	4	4	4	—	26	51
Grp.	11	4	1	7	—	23	53
Rm.	7	—	—	1	—	8	26
Fm.	8	1	1	3	1	13	44
Sd.	10	2	2	4	—	18	37
Br.	2	—	—	—	—	2	19
GðrI	2	1	1	6	—	10	27
Sg.	19	2	2	17	2	40	71
Hlr.	1	—	—	2	—	3	14
GðrII	8	12	1	5	3	26	44
GðrIII	6	1	1	2	—	10	11
Od.	5	3	3	10	—	21	34
Akv.	6	1	1	8	1	16	43
Am.	20	2	2	24	2	48	105
Ghv.	4	—	—	1	1	5	21
Hm.	5	—	—	3	2	8	31
Totalt	235	96	48	210	20	579	1 383

Av negationerna är *-at* vanligast med 235 belägg (40,6%). Därefter följer *-gi* med 210 belägg (36,3%) och *né* en bra bit efter med 96 belägg (16,6%). Om man räknar bort kombinationen av *né* och *-at* är *nema* den ovanligaste formen för negering med endast 48 belägg (8,3%). Kommentaren hos Fritzner (1954, I:802) att kombinationen av negationsmarkörerna *ne* och *-at* är vanlig i eddadikterna verkar därmed något märklig i sammanhanget. Resultatet visar också att *-gi* — i motsats till vad jag antog inledningsvis — inte uppvisar flest belägg trots att detta negerande

suffix kan klitiseras till flera olika ordklasser (antalet belägg för *-at* är dock inte så mycket större).

En förklaring till att *-gi* inte har flest belägg har förmodligen något med att göra att *-gi* inte kan klitiseras till verb; verbet antas vara det element i satsen till vilket ett negerande element länkas, i flera språk i form av en obetonad partikel placerad framför verbet eller ibland sammanmält med detta (Jespersen 1924: 329). Detta är exakt vad som gäller för *-at* som ju uppvisar flest belägg av negationer i *Den poetiska Eddan*. Vidare finns det, som påpekats ovan, en generell tendens att satsnegation är vanligare än konstituentnegation. Tillsammans bidrar detta förmodligen till förklaringen varför *-gi* inte får flest belägg.

Det totala antalet negationer i materialet är 579, varav ganska exakt $\frac{1}{2}$ (20,7 %) återfinns i *Hávamál* som uppvisar det största antalet negationsmarkörer; *Hávamál* är också den längsta dikten med 164 strofer. Andra längre dikter som har tillräckligt många negationer för att man mot bakgrund av dem ska kunna diskutera variationen i negationsbruket är *Locasenna*, *Atlamá*l in *grœnlenzco* och *Sigurdarkviða hin scamma*, se Tabell 3.

Tabell 3. Negationerna i *Hávamál*, *Locasenna*, *Atlamá*l in *grœnlenzco* och *Sigurdarkviða hin scamma*.

Text	<i>-at</i>	<i>né</i>	<i>nema</i>	<i>-gi</i>	Totalt
Eddan	235 (40,6%)	96 (16,6%)	48 (8,3%)	210 (36,3%)	579
Háv.	39 (32,8%)	20 (16,8%)	10 (4,8%)	50 (42%)	119
I.s.	19 (39,9%)	9 (18,7%)	3 (6,2%)	17 (35,4%)	48
Am.	20 (41,7%)	2 (4,2%)	2 (4,2%)	24 (50%)	48
Sg.	19 (47,5%)	2 (5,0%)	2 (5,0%)	17 (42,5%)	40

Som kan ses i Tabell 3 är det mycket stor överensstämmelse mellan den procentuella fördelningen av negationer i *Locasenna* och totalfördelningen av negationer i *Den poetiska Eddan*. Detta är egentligen vad man kan förvänta sig; dessa dikter har tillsammans flest negationer och representerar ca 50 % av helheten. De tre övriga dikterna *Hávamál*, *Atlamá*l in *grœnlenzco* och *Sigurdarkviða hin scamma* avviker från det procentuella totala genomsnittet för negationer med 0,2 % till 13,7 %; en avvikelse med 13,7 % är dock ovanligt i materialet och finns bara för andelen *-gi* i *Atlamá*l in *grœnlenzco*. *Né* i samma dikt samt i *Sigurdarkviða hin scamma* avviker från helheten med 12,4 %, även det en hög siffra i sammanhanget.

Vad gäller omfattning är *Vølusþá* med 66 strofer längre än *Locasenna*, men antalet negationer uppgår till endast 17, att jämföra med *Locasennas* 48. Å andra sidan är fördelningen av negationer i *Vølusþá* intressant med

11 *né*, 1 *-at* och inga *né* – *-at*. Resultatet kräver en kommentar, och en uppdelning av *né* och *ne* är på sin plats i och med att man eventuellt skulle kunna diskutera den relativa dateringen av dikterna utifrån snedfördelningen av negationerna. Enligt Lünig (1859) och Bugge (1867), som ju skiljer mellan *né* och *ne* i sina textutgåvor, finns konjunktionen *né* representerad 6 gånger i *Völuspá* och partikeln *ne* 5 gånger. Några av förekomsterna illustrerades i exempel (4). Det *-at* som finns med (i kortformen *-a*) står alltså inte tillsammans med något av dessa *ne* utan initialt: *vara sandr né sær*, 'fanns ej sand och ej heller sjö'. Eftersom det inte finns några *ne* – *-at* och endast ett belägg för *-at* torde detta peka på att *Völuspá* är en gammal dikt. Märk också att Tabell 2 visar att det endast är *Völuspá*, *Skírnismál*, *Þrymskviða* och *Guðrúnarkviða önnor* som har fler *ne* än *-at*, något som kunde antyda att även dessa är äldre dikter; Hallberg (1962: 53) understryker till exempel det ålderdomliga intrycket hos *Skírnismál*. Även Jónsson (1920: 64) placerar *Skírnismál* bland de allra äldsta dikterna. Jag återkommer till negationerna *ne* och *-at* och diskussionen om huruvida de kan säga något om dikternas inbördes tillkomstordning.

Vad gäller *-gi* framgår det av Tabell 4 att negationen har 210 belägg, fördelade över de fem olika typerna (iva)–(ive) med avseende på bland annat sammansättning och funktion.

Det klart lägsta antalet belägg finns för gruppen (ive), de substantiv och pronomen som inte är fast sammansatta med det negerande suffixet utan återfinns i lexikon endast utan *-gi*, nämligen endast 4 belägg (1,9 %). Denna funktion har egentligen förutsättningar att vara den mest produktiva hos *-gi* eftersom *-gi* vid behov tillfälligt enkelt kan suffigeras till det ord som ska negeras. Eftersom antalet belägg för denna typ är så litet torde man kunna påstå att utvecklingen av negationen *-gi* gått relativt långt; *-gi* i kombination med olika typer av substantiv eller pronomen har utvecklats till negerande adverb respektive negerande pronomen, och möjligheten att suffigera *-gi* till nya ord för att negera en fras utnyttjas inte. Eventuellt fanns inget behov av detta eftersom man dels hade *at* och *né* som satsnegationer, dels lexikaliserade, negerande adverb.

Det största antalet belägg har *eigi*-typen, grupp (iva), nämligen de satsnegerande adverbena, som utgör mer än hälften av förekomsterna av *-gi* (108 av 210, d.v.s. 51,4 %). *Eigi* är den negation som togs i bruk efter det att *né* och *-at* — i kombination såväl som var för sig — hade börjat försvinna och kom att bli den dominerande negationen i isländska och står i motsats till *-at* främst tillsammans med infinita verb. Typen *engi*, grupp (ivb), utgör en knapp tredjedel av beläggen för *-gi* (66 belägg, 31,4 %), medan typerna *mangi*, grupp (ivc), och *þeygi*, grupp (ivd), utgör

Tabell 4. Förekomsterna av -gi i Den poetiska Eddan.

Dikt	eigi	engi	mangi	þeygi	úlfgi	Totalt
Vsp.	2	1	–	1	1	5
Háv.	22	17	9	2	–	50
Vm.	2	7	–	–	–	9
Grm.	3	–	–	–	–	3
Skm.	5	1	–	1	–	7
Hrbl.	4	1	–	1	–	6
Hym.	1	1	–	–	–	2
Ls.	10	2	3	–	2	17
?rk.	1	3	–	–	–	4
Vkv.	2	–	–	–	–	2
Alv.	1	1	–	–	–	2
HH.	2	2	–	–	–	4
HHv.	7	1	–	–	–	8
HH.II	3	1	–	–	–	4
Grp.	4	2	1	–	–	7
Rm.	–	1	–	–	–	1
Fm.	1	2	–	–	–	3
Sd.	2	1	1	–	–	4
Br.	–	–	–	–	–	0
Gðr.I	–	3	–	3	–	6
Sg.	8	6	–	3	–	17
Hlr.	2	–	–	–	–	2
Gðr.II	5	–	–	–	–	5
Gðr.III	1	1	–	–	–	2
Od.	7	2	–	1	–	10
Akv.	2	5	–	–	1	8
Am.	10	8	4	2	–	24
Ghv.	1	–	–	–	–	1
Hm.	–	3	–	–	–	3
Totalt	108	66	18	14	4	210

8,6 % respektive 6,7 % av materialet. I och med detta kan man konstatera att hur produktivt -gi än varit finns det i *Den poetiska Eddan* tydliga bevis för att substantiv och pronomen i kombination med -gi har stelnat och lexikaliserats till olika negationsmarkörer, nämligen adverb respektive pronomen. Ett tydligt exempel på en lexikaliserad form är pronomenet *engi* 'ingen' som skrivs just som nominativformen *engi* oavsett väntat kasus på förledet utom i två fall: vid ett tillfälle i *Fáfnismál* och ett i *Locasenna* återfinns dativformen *einugi*.

Det faktum att *eigi* togs i bruk efter det att *ne*, *ne* – *-at* och *-at* börjat försvinna kan tas som utgångspunkt för en diskussion om dikternas ålder och inbördes tillkomstordning, alltså något av en fortsättning på diskussionen om negationerna i *Vpluspá* ovan. För ändamålet använder jag intervallet [0–1]. Talet 0 representerar genomgående gamla negationer, d.v.s. *ne*, *ne* – *-at* och *-at*, och talet 1 representerar den nyare negationen *eigi*. Ett lågt värde betyder därmed att det rör sig om en gammal dikt medan ett högre värde är en indikation på en nyare dikt. Värdet får man fram genom att dividera antalet *eigi*, X_n , 'n' för 'ny negation', med det sammanlagda antalet av X_n och X_g , 'g' för 'gammal negation'. Vi får alltså formeln $\cdot [X_n/(X_g + X_n)]$. Negationskvoten blir ett tal mellan 0 och 1, som illustreras i Tabell 5. De dikter som enligt uträkningen tillhör de äldre är markerade med fetstil och står i den vänstra kolumnen, de som tillhör ett mellanskikt återfinns i mittkolumnen och de som enligt uträkningen är de yngre dikterna står med kursivstil i högerkolumnen. Observera att de yngsta dikterna alltså står längst ner i den högra kolumnen.

Det finns en del intressanta kommentarer att göra utifrån den beräknade negationskvoten. De dikter som enligt Tabell 5 är de äldsta i *Den poetiska Eddan* stämmer relativt bra överens med de dikter som Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) hävdar tillhör de äldre, se avsnitt 1.1 ovan. Detta gäller exempelvis *Vpluspá*, *Hymðismál*, *Vplundarkviða* och *Guðrúnarhvöt* som alla har låga värden i Tabell 5. Jämför man tabellen även med den indelning Jónsson (1920: 66 ff.) gör ligger även *Guðrúnarkviða bríðia* i samma kategori; över lag motsvarar för övrigt Jónssons (1920: 6 ff.) indelning i tre tillkomstperioder för dikterna relativt väl de tre kategorierna som illustreras i Tabell 5.

Till nyare dikter räknar Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) bland andra *Helreið Brynhildar* och *Oddrúnargrátr* som ju har de högsta värdena även i Tabell 5. *Vafðrúðnismál* och *Grímnismál* anser de komplettera *Vpluspá*, vilket ju innebär att de är yngre än denna, ett förhållande som också framgår av siffrorna i Tabell 5. På det stora hela understryker resultaten i Tabell 5 de dateringar som gjorts av Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997), samt även av Jónsson (1920) om man ser enbart till den inbördes tillkomstordningen.

Det finns dock också fall där resultaten i Tabell 5 går emot de dateringar Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) gör. Exempelvis faller *Skírnismál* utanför ramen eftersom den enligt Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) gör ett ålderdomligt intryck — att intrycket är ålderdomligt behöver dock inte innebära att dikten verkligen är gammal. Ett annat

Tabell 5. Förhållande mellan å ena sidan *eigi*, å andra sidan *ne*, *ne* – *-at* och *-at* i Den poetiska Eddan.

Dikt	[0–1]-kvot	Dikt	[0–1]-kvot	Dikt	[0–1]-kvot
Rm.	0	Akv.	0,20	Vm.	0,33
Br.	0	Alv.	0,20	Hrbl.	0,33
Gðr.I	0	Grp.	0,21	Skm.	0,33
Hm.	0	HH.	0,22	Grm.	0,33
Fm.	0,09	Ls.	0,23	HHv.	0,44
Vkv.	0,12	?rk.	0,25	Od.	0,47
Hym.	0,13	Sg.	0,26	Hlr.	0,67
Gðr.III	0,13	Háv.	0,27		
Sd.	0,14	Am.	0,29		
Vsp.	0,14				
HH.II	0,14				
Ghv.	0,17				
Gðr.II	0,18				

exempel gäller *Fáfnismál* och *Sigdrífomál* som enligt Tabell 5 är äldre dikter men som enligt både Hallberg (1962) och Kristjánsson (1997) tillhör de yngre. Undantagen till trots visar resonemanget i vilket fall som helst att man, om man har i åtanke att vissa dikter endast innehåller ett fåtal negationer, kan använda negationskvoten som en del av resonemanget och argumenteringen när det gäller den inbördes dateringen av dikterna i *Den poetiska Eddan*.

För att föra resonemanget om dateringen ytterligare ett steg vidare kan man konstatera att antalet belägg för *né* är 98 (16,4 %) och att en del av dessa är kombinerade med *-at* (20 belägg, 20,8 % av beläggen för *né(ne)*). Här avviker *Locasenna* från mönstret med 9 belägg för *né* varav 5 är kombinerade med *-at*: *né megod*, *né scylda*, *né máttu*, *né lezcadu* och *né manað*. Övriga 15 belägg för *né* – *-at* är jämnt fördelade över övriga dikter med som mest 3 belägg i samma dikt (*Guðrúnarqviða önnor*). Utifrån detta torde man kunna påstå att *Locasenna* är en relativt sen eddadikt eftersom andelen *-at* är förhållandevis hög (19 belägg, 39,6 %) och andelen *ne* förhållandevis låg (9 belägg, 18,8 %), se Tabell 2 — enligt Kristjánsson (1997: 30) torde *Locasenna* inte ha tillkommit senare än år 1000. Enligt Tabell 5, å andra sidan, får *Locasenna* 0,23, något som placerar dikten i den mellersta perioden. Man kan också hävda att beläggen är för få för att några slutsatser ska kunna dras, men samspelet mellan negationerna tyder i vilket fall som helst på att alla varianterna fanns till hands. För att få rättvisande siffror bör i sammanhanget tilläggas att *-gi* har 17

belägg (35,4 %) och *nema* 3 (6,2 %) samt att kombinationen *ne* – *-at* bara utgör 8,5 % av hela materialet.

Det faktum att *-at* utgör den största delen av negationerna över lag stämmer överens med Jespersens (1924: 330) uttalanden om negationer rent generell. Det första påpekanDET gäller tendensen att länka negationen till verbet i en sats; *-at* är endast länkat till verbet. Det *ne* som ensamt utgjorde negationen innan *-at* började användas kunde fungera som fras-såväl som satsnegation, men i och med *-at* kom negationen att fokusera på verbet i större utsträckning eftersom *ne* och *-at* i kombination stod i direkt anslutning till verbet och inga element fick stå mellan dem.

Jespersen's andra påpekande är att negerande adverb ofta är svagbetonade eftersom ett annat ord än det negerande får betoningen i satsen (Jespersen 1924: 331 ff.). Men när det negerande elementet snarast blivit endast en klitiserad stavelse (eller till och med ljudmässigt helt inkorporerats i verbet) antas negationen vara alltför försvagad för att fylla sin funktion och förstärks därmed genom att ett ord läggs till negationen. Detta tillagda ord kan i ett fortsättningsskede i sin tur komma att uppfattas som den ursprungliga negationsmarkören och därmed blir föremål för samma utveckling som ursprungsordet, d.v.s. ytterligare en negation läggs till för att förstärka det ursprungligen endast förstärkande elementet (Jespersen 1924: 335). För ett liknande resonemang, se även Zanuttini (1997: 11 ff.). Eythórssón (2002: 189) påpekar att *-at*, kanske framför allt i formen *-t/-ð*, förmodligen var för svagt som morfosyntaktisk realisering av en satsnegation och därför försvann till fördel för ett tydligare negerande element.

Även om det vore mest logiskt att anta att en förstärkning av ett negerande element medelst ett annat negerande element skulle resultera i att frasen får en icke-negerad innebörd och att negationerna tar ut varandra är detta inte fallet; dubbla/ackumulerade negationer tolkas inte på det sättet, jfr till exempel franskans *ne – pas*, där *ne* för övrigt har fallit bort i modernt franskt talspråk. En upprepning av negationen är vanligt när ett negerande element har en relativt liten fonetisk omfattning och man kan därför antas behöva ett förstärkande element; negationen fördubblas och förstärks därmed så att man inte ska missa den (Jespersen 1924: 333). Således kan man se att utvecklingen av negationer rör sig om ett fortgående förlopp med försvagning och förstärkning, som liksom tendensen till tidig placering av negationer i satsen (där den kan tänkas falla bort) återfinns i flera språk, varav ett är fornnorska.

5 Negationerna i *Den poetiska Eddan* — sammanfattande kommentar

I denna artikel har jag behandlat negationsbruket i *Den poetiska Eddan*, med fokus uteslutande på de delar som är skrivna på vers. Generellt tenderar negerande uttryck i ett språk att försvagas för att sedan förstärkas igen genom ett tillägg av ytterligare ett negerande element. Det tillagda elementet har sedan i flera fall kommit att uppfattas som den ursprungliga negationen, och därmed blir detta föremål för en liknande utveckling; vissa av de fornisländska negationerna är typiska exempel på detta. I dessa fall tolkas den dubbla negationen just som en förstärkning av en redan existerande negation och inte som ett led som eliminerar den negerade innebörd som satsen eller frasen har.

Antalet negationer i *Den poetiska Eddan* uppgår till 579, och de klart dominerande negationsmarkörerna är de båda enklitiska suffixen *-at* och *-gi*. Negationsmarkören *-at* klitiserar endast på verb, medan *-gi* klitiserar på adverb, substantiv och pronomen (samt adjektiv), och i och med detta kompletterar de varandra, även om man brukar säga att det är *eigi* som kompletterar *-at* eftersom det senare endast står tillsammans med finita verb. En jämförelse mellan å ena sidan *ne*, *ne* – *-at* och *-at* och å andra sidan *eigi* kan ge vissa indikationer på dikternas inbördes tillkomstordning — man ska dock vara medveten om att en del av dikterna inte innehåller särskilt många negationer, vilket eventuellt kan ge missvisande datering i enstaka fall.

I inledningen till denna artikel påpekade jag att jag ville se huruvida valet av negation eventuellt kan konstateras vara semantiskt eller syntaktiskt kontextberoende, huruvida negationsvalet är gjort av metrisk skäl eller om alla dessa faktorer är involverade. En sådan diskussion förutsätter givetvis att alla dikter tillkommit under en period då alla fyra möjligheterna att negera var för handen, om än i större eller mindre utsträckning. Antalet negationer per dikt är i snitt 19,6, och i 8 av dikterna överstiger antalet negationer genomsnittet, nämligen i *Hávamál*, *Locasenna*, *Helgakviða Hundingsbana ǫnnor*, *Gripisspá*, *Sigurdarkviða in scamma*, *Guðrúnarkviða ǫnnor*, *Oddrúnargrátr* och *Atlamál in grœnlænzcó*. I dessa 8 återfinns alla fyra negationstyperna. Om man tittar på de dikter som uppvisar 15 eller fler belägg — d.v.s. en siffra som är något lägre men inte markant lägre än snittet — tillkommer 7 dikter: *Völuspá*, *Skírnismál*, *Hárbarzlióð*, *Völundarkviða*, *Helgakviða Hjörvarðzsonar*, *Sigdrífomál* och *Atlakviða in grœnlænzcó*. I 6 av dessa hittar man belägg för alla fyra typerna (i den sjunde dikten saknas belägg för *nema*). I

dessa 15 dikter återfinns alltså med ett undantag alla fyra möjligheterna att negera, något jag tar som grund för att utesluta begränsande valmöjligheter som (primär) anledning att välja en negationsmarkör före en annan; att *ne* redan ansågs vara en arkaism är inte relevant i sammanhanget.

Givetvis kan man ha invändningar mot detta antagande, dels eftersom arkaismer är vanliga i poesi och ett egentligen förlegat språkbruk ibland avspeglas, dels eftersom frekvensen för de olika negationerna varierar inom varje dikt, vilket understryker det faktum att dikterna trots allt antas ha tillkommit under ett tidsspänn om 500 år eller mer. Man kan dock konstatera att möjligheten att använda vilken som helst av de fyra negationerna fortfarande fanns, alternativt redan hade uppkommit vid tiden för nedskrivandet, och eftersom det är just negationsbruket i *Den poetiska Eddan* och inte prosapartierna eller språket i övrigt för den innevarande tiden som är i fokus anser jag ändå att resonemanget har en poäng. Resonemanget stärks av det faktum att de dikter som antas vara äldst — bland annat *Atlakviða*, enligt Kristjánsson — såväl som de dikter som antas tillhöra de yngsta — *Gripisspá*, *Sigdrifumál* och *Oddrúnargrátr*, enligt Hallberg (1962:67) och Kristjánsson (1997: 55; 63 f.) — finns med bland de dikter som uppvisar belägg för alla sätten att negera. Kombinationen av *ne* – *-at* finns dock inte belagd i alla dikterna.

En diskussion om huruvida det eventuellt är metriska skäl som ligger bakom valet av negation kräver en kort presentation av de versmått som finns i *Den poetiska Eddan*, nämligen främst *fornyrðislag* och *ljóðaháttir* (Hallberg 1962: 10 ff.). *Fornyrðislag* har strofer om åtta rader, där varje rad har två betonade och ett något varierande antal obetonade stavelser. Verserna binds samman två och två genom allitteration, där den första av de två raderna har två allittererande ord (*stuðlar*) som hör samman med ett till dessa allittererande ord (*höfuðstafr*) i den senare raden. Stavrimmet kan vara konsonantiskt såväl som vokaliskt, där det vokaliska stavrimmet antas vara vackrare när vokalerna är av olika kvalitet. Reglerna för stavrim gäller genomgående även för *ljóðaháttir*, men här har andra respektive fjärde raden ersatts av en s.k. fullrad, vilket gör strofen sexradig istället för åttaradig; fullraden allittererar därmed inom sig själv. Som påpekats ovan innehåller av den anledningen dikter skrivna på *fornyrðislag* fler ord per strof än dikter på *ljóðaháttir*. Versmåttens illustreras i exempel (10a) från *Völuspá* respektive (10b) från *Hávamál*; allitterationerna är markerade med fetstil.

(10a) **Ár** var **alda**
 þat er **Ymir** bygði
 vara **sandr** né **sær**
 né **svalar** unnir
 iþrð fannz æva
 né **upphiminn**
 gap var ginnunga
 en **gras** hvergi

*I åldrarnes morgon,
 då Ymer levde,
 var ej sand, ej sjö,
 ej svala vågor,
 jorden fanns icke,
 ej upptill himlen;
 ett gapande svalg fanns
 men gräs ingenstädes.*

(10b) **Vin** sínom
 scal maðr **vinr** vera
 þeim och þess **vin**;
 en **óvinar** síns
 scyli **engi** maðr
vinar **vinr** vera

*Till sin vän
 skall man vän vara,
 till honom och hans vän;
 men till oväns vän
 skall ingen man
 någonsin vän vara.*

Varianter på dessa versmått i *Den poetiska Eddan* är exempelvis *galdralag* och *málahátt* som avviker något från versmåttan i exempel (10) men har i stort sett samma regler för allitteration och stroflängd. Bara genom att studera de två stroforna i (10) finner man exempel på att metriken krav till viss del kan antas ha styrts valet av negation; *æva* är allittererat med *iþrð* och *upphiminn* samt *engi* med *óvinar*. Att de olika negationerna består av olika många stavelser torde också inverka på textförfattarens val om än inte i lika stor utsträckning. Antalet obetonade stavelser i en strof var inte lika hårt reglerat som antalet obetonade, och *-at* och *né* är båda obetonade; *nema* och de olika kombinationerna med *-gi* kan dock vara betonade och skulle därmed kunna spela större roll för negationskonstruktionen. För att få ut mer av ett resonemang som detta skulle man kunna tänka sig att det krävs en undersökning till exempel av huruvida negationsbruket i *ljóðahátt*-dikter är ett annat än i dikter på *fornyrðislag* eller med vilken frekvens negationerna ingår i rimord. Med hjälp av Tabell 2 — och i viss utsträckning även Tabell 3 — kan man konstatera att det inte föreligger några skillnader i frekvensen för de olika negationerna som kan härledas till versmåttet; *ljóðahátt*-dikter innehåller varken fler eller färre av den ena eller andra negationen än *fornyrðislag*-dikter. En undersökning av rimord ligger utom ramen för denna artikel.

Avslutningsvis vill jag kort kommentera kontextens betydelse för valet av negation. För dikterna i *Den poetiska Eddan* gäller att de nästan uteslutande består av s.k. indirekt tal, antingen i dialoger (som i exem-

pelvis *Locasenna* och *Skírnismál*) eller i långa berättelser i jag-form (som i till exempel *Völuspá* och *Hávamál*). Mitt val att utesluta de narrativa passager på prosa som är insprängda inuti och emellan dikterna ger materialet en viss homogenitet med avseende på den direkta kontexten som därmed är relativt likvärdig i de olika dikterna. Rent semantiska och kontextuella orsaker till valet av negation kan man således inte peka på.

Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att alla fyra negations-typerna *-at*, *né*, *nema* och *-gi* är i bruk i större eller mindre utsträckning under den period då dikterna i *Den poetiska Eddan* antas ha tillkommit, nämligen mellan åren 800 och 1300. Detta gör att valet av negationsmarkör måste styras av andra orsaker än brist på alternativ. Att inte någon av de negationer som redan då ansågs vara föråldrade (exempelvis *ne*) i praktiken faktiskt har valts bort kan förmodligen förklaras med det faktum att arkaismer är vanliga i just poesi; en utvidgning av undersökningen som inkluderar även de narrativa passagera skulle kunna ge svar på frågan. En förkärlek för de klitiska negationerna *-at* och *-gi* är dock tydlig, förmodligen eftersom de är obetonade suffix och därmed inte inverkar på satsstrukturen i övrigt eller tillför versraden och därmed strofen ytterligare en betonad stavelse; metrik och allitteration kan alltså vara en del av förklaringen till att man valt en negation före en annan.

Litteraturförteckning

- Bugge, S. 1867: *Sæmundar Edda hins Froða*. P. T. Mallings Forlagsboghandel, Christiania.
- Egilsson, S. 1966 [1913–16]: *Lexicon Poeticum*. Ordbog over det norsk-islandske *skjaldesprog*. Forøyet og påny udgivet for det kongelige nordiske oldskriftselskab ved F. Jónsson. Atlas Bogtryk, København.
- F. Jónsson 1920: *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historia*. Anden udgave. Første bind. G. E. C. Gads Forlag, København.
- Fritzner, J. 1954: *Ordbog over Det gamle norske Sprog*. Band I–III. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. Tryggve Juul Møller Forlag, Oslo.
- Gering, K. 1904: *Die Lieder der älteren Edda (Sæmundar Edda)*. Zweite völlig umgearbeitete Auflage. F. Schöningh, Paderborn.
- Hallberg, P. 1962: *Den fornisländska poesien*. Alb. Bonniers Boktryckeri, Stockholm.
- Hellquist, E. 1957 [1922]: *Svensk etymologisk ordbok* I–II. C. W. K. Gleerups Förlag, Lund.

- Jespersen, O. 1924: *The philosophy of Grammar*. George Allen & Unwin Ltd, London.
- J. Kristjánsson 1997: *Eddas and Sagas*. Third edition. Translated by Peter Foote. Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík.
- Lüning, H. 1859: *Die Edda. Eine Sammlung altnordischen Götter- und Heldenlieder*. Verlag von Meyer & Zeller, Zürich.
- Neckel, G. 1927a: *Edda Sæmundar. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten denkmälen. II. Kommentierendes Glossar*. Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg.
- Neckel, G. 1962 [1914]: *Edda. Die Lieder des Codex Regius*. Dritte Auflage. Hrsg. von H. Kuhn. Carl Winters Universitätsverlag, Heidelberg.
- Neckel, G. 1968 [1927b]: *Edda. Die Lieder des Codex Regius. II. Kurtzes Wörterbuch*. Hrsg. von H. Kuhn. Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg.
- S. Briem 1968: *Eddakvæði*. Skálholt, Reykjavík.
- Sijmons, B. 1888: *Die Lieder der Edda*. Verlag des Buchhandlung des Waisenhauses, Halle.
- Teleman, U., Hellberg, S. & E. Andersson 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. Svenska Akademien och författarna, Stockholm.
- T. Eythórsson 1995: *Verbal syntax in the early Germanic languages*. Dissertation at Cornell University.
- T. Eythórsson 2002: Negation in C: The Syntax of Negated Verbs in Old Norse. I: *Nordic Journal of Linguistics*. Vol. 25, 2002:2, s. 190–224.
- Zanuttini, R. 1997: *Negation and Clausal Structure: A Comparative Study of Romance Languages*. Oxford University Press, Oxford.

Bilaga 1: Lista över förkortningarna i *Den poetiska Eddan*

Vsp.	Vǫluspá	Rm.	Reginismál
Háv.	Hávamál	Fm.	Fáfnismál
Vm.	Vafðrúðnismál	Sd.	Sigdrífomál
Gr.	Grímnismál	Br.	Brot af Sigurðæqviðu
Skm.	Skírnismál	Gðr.I	Guðrúnarqviða in fyrsta
Hrbl.	Hárbarðzlióð	Sg.	Sigurðarqviða in scanma
Hym.	Hymisqviða	Hlr.	Helreið Brynhildar
Ls.	Locasenna	Gðr.II	Guðrúnarqviða 9nnor
Þrk.	Þrymsqviða	Gðr.III	Guðrúnarqviða þriðia
Vkv.	Vǫlundarqviða	Od.	Oddrúnargrátr
Alv.	Alvissmál	Akv.	Atlaqviða in groenlænzca
HH.	Helgaqviða Hundingsbana in fyrri	Am.	Atlamál in groenlænzco
HHv.	Helgaqviða Hjörvarðzsonar	Ghv.	Guðrúnarhvøt
HH.II	Helgaqviða Hundingsbana 9nnor	Hm.	Hamðismál
Grp.	Grípisspá		